

Békési Eszter • Bencsik Péter
Horváth Levente Attila • Machánné Tatár Rita

TÖRTÉNELEM

A hidegháború korától napjainkig

8

MOZAIK

Békési Eszter
Bencsik Péter
Horváth Levente Attila
Machánné Tatár Rita

TÖRTÉNELEM

A hidegháború korától napjainkig

8

Mozaik Kiadó – Szeged, 2019

MI, AZ EGYESÜLT NEMZETEK KORSZAKÁBAN ÉLŐ GYEREKEK

elhatároztuk,

hogy megmentjük a jövő nemzedékét a háborúk borzalmaiktól, amelyeket dédszüleink élete folyamán kétszer zúdítottak az emberiségre,

hogy újból hitet teszünk az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, a férfiak és nők, valamint a nagy és kis nemzetek egyenjogúsága mellett,

ennél fogva belátjuk, hogy a korábbi generációk történelmi hibáinak ismerete alapsfeltétele annak, hogy felnőtté válva ne kövessük el azokat újra.

A világ két félre szakadása, a szovjet táborban kibontakozó diktatúrák sokasága, a Kelet és Nyugat közötti négy évtizedes harc szolgálnak intő példaként számunkra.

A világ szerencsésebb felén kibontakozó igazságosság, társadalmi haladás és a nagyobb szabadság mellett az életfeltételek javulása is megvalósult, ami követendő példaként szolgál.

Nem feledjük azt sem,

hogy a világ szegényebb felének lakosságát a mai napig háborúk, járványok, alultápláltság sújtja, és akár hazájából is menekülnie kell. Figyelmünket fordítjuk a globalizálódó világ ellentmondásos jelenségeinek megismerésére is, hogy magunk is eligazodjunk majd abban.

A magyar nép zivataros évszázadai után újra viharos emberöltők következtek. A nép azonban felkelt a zsarnoki rend ellen, és 1956-ban néhány napra, majd 1990-re végérvényesen lerázta az igát, és megteremtette a szabadságot és a demokráciát, melynek további erősítése és védelme a mi feladatunk lesz, egy erejét összefogással növelő közös európai integrációban,

s így megállapodtunk abban, hogy e történések megismerésére erőfeszítéseinket egyesítjük.

Ennek folytán a közelmúlt és a jelen avatott ismerői, miután Szeged városában összegyűltek, jó és kellő alakban megírt leckéiket elfogadták, s átnyújtják nekünk a jelenkor történetének tankönyvét, amelynek neve történelem, s amelynek szerzői ezúton kívánnak nekünk bonyolult világunk megértéséhez sok sikert.

Visszatekintő

NEMZETÁLLAMOK ÉS GYARMATBIRODALMAK. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ

6.1. Az olasz egység megteremtésének egyik vezéralakja, Garibaldi partra száll Szicíliában. Milyen lobogó látható a kezében?

6.2. Angol katona egy elfoglalt német lövészárkban

6.3. A versailles-i béke aláírása a kastély tükörtermében, 1919. június 28-án

A polgári társadalom megteremtésének idején a liberalizmusnak, a szabadság eszméjének a követeléseitől volt hangos Európa. Hívei többek közt a sajtószabadságért és a jobbágyok felszabadításáért küzdöttek. Ezzel párhuzamosan jelentkezett a nemzeti eszme, a nacionalizmus is, az embereknek az a vágya, hogy önálló nemzetállamban akarnak élni.

Az ipari forradalom hatására kialakult a bérmunkások tömege. Életük nyomorúságos és kiszolgáltatott volt. A polgári társadalom eme igazságtalanságának megszüntetésére született meg a szocializmus eszméje. A legnagyobb hatású képviselője, Marx a magántulajdon eltörlésével az ún. kommunista társadalmat kívánta megvalósítani. A bérmunkások szakszervezetekbe tömörültek érkeik védelmére. Lassan az állam is felismerte, hogy törvényekkel kell védenie a munkásokat.

A 19. század közepétől Európában és Észak-Amerikában felgyorsult a gazdasági növekedés. Újabb és újabb találmányok születtek, amelyek átalakították az emberek hétköznapijait is. Ilyen találmány volt például Edison szénszálas izzólámpája, a telefon és a robbanómotor.

A nemzeti eszme és az egységes piac megteremtésének igénye háborúkat, polgárháborúkat robbantott ki. Megszületett az olasz és német nemzetállam. Az amerikai polgárháború (1861–65) idején Lincoln elnök eltörölte a rabszolgaságot. Az USA olyan gyors ütemben fejlődött, hogy a 19. század végére a világ legerősebb gazdasági hatalmává vált.

A hódító európai államok eközben hatalmas gyarmatbirodalmakat építettek ki, a gyarmatosítható területek azonban lassan elfogytak. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a nagyhatalmak közötti ellentétek kiéleződtek, és 1914-ben kirobbant az első világháború. Ennek során két katonai tömb állt egymással szemben: az antant és a központi hatalmak. A német villámháborús terv összeomlása után állóháború alakult ki: a frontvonalak megmerevedtek, a katonák lövészárkokban ásták be magukat. Hatalmasak voltak a veszteségek.

A hátszág élete is megváltozott: az emberek nélkülöztek. 1917-ben Oroszországban az elégedetlenség hatására forradalom robbant ki, amely elsöpörte a cári rendszert. Hamarosan a Lenin vezette orosz kommunisták, a bolsevikok ragadták magukhoz a hatalmat, és békét kötöttek a központi hatalmakkal.

Az antant azonban mégsem gyengült, mert az USA az ő oldalukon belépett a háborúba. Így aztán négyévnyi öldöklés után, 1918-ban a központi hatalmak vereséget szenvedtek.

BÉKESZERZŐDÉSEK, GAZDASÁGI VILÁGVÁLSÁG, ÚJABB VILÁGHÁBORÚ

Az első világháborút a Párizs környéki békeszerződések zárták le, amelyekben területeket vettek el a vesztes országoktól, korlátozták hadseregüket és jóvátétel fizetésére kötelezték őket. Még a háború idején Oroszországban a bolsevikok ragadták meg a hatalmat, akik később Sztálin vezetésével kommunista diktatúrát építettek ki.

A háború után lassan magához tért a gazdaság, ám 1929-től hatalmas gazdasági válság rázkódtatta meg a világot. Az USA demokratikus eszközök-

kel jutott túl a válságon, azonban számos európai országban diktatúrák alakultak ki. 1933-ban Hitler jutott hatalomra Németországban, aki felszámolta a demokráciát. A fajelmélet alapján üldözni kezdték a zsidóságot. A náci diktatúra agresszív külpolitikája kiobbantotta 1939-ben az újabb világhégest, a második világháborút.

A hat évig tartó háború az emberiség történelmének legpusztítóbb öldöklése volt. A harcok több földrészre kiterjedtek, és mintegy ötvenmillió áldozatot követeltek. A náci Németország, a fasiszta Olaszország és Japán, valamint a hozzájuk csatlakozók végül vereséget szenvedtek az antifasiszta koalíciótól (USA, Anglia és a Szovjetunió).

MAGYARORSZÁG A SZABADSÁGHARC BUKÁSÁTÓL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG

Az 1848–49-es szabadságharc leverése után a Habsburgok önkényuralmat vezettek be. Ennek fenntartása azonban rengeteg pénzt emésztett fel, ráadásul a birodalom külpolitikai helyzete is megingott, így Ferenc József császár engedni kényszerült. Ugyanakkor magyar részről Deák Ferenc is megfogalmazta a megegyezésre való hajlandóságot. Így született meg végül 1867-ben a kiegyezés.

Létrejött egy kétközpontú, dualista birodalom, az Osztrák–Magyar Monarchia. A két államot az uralkodó személye és a közös ügyek (külügy, hadügy, pénzügy) tartották össze. Magyarországnak újra önálló kormánya alakult Andrásy Gyula gróf vezetésével.

A kiegyezést követően kibontakozott az ipari forradalom Magyarországon is. Főleg az élelmiszeripar és a nehézipar fejlődött, és gyorsan bővült a vasúthálózat. Budapest világvárossá fejlődött, a millennium idején hatalmas építkezések folytak itt. Eötvös József báró népoktatási törvénye hatására csökkent az írástudatlanok száma. Hamarosan azonban jelentős problémák jelentkeztek, kiéleződtek például az ellentétek a nemzetiségekkel.

A Monarchia a központi hatalmak tagjaként részt vett az első világháborúban. A katonai összeomlást követően Magyarország sorsa a győztes hatalmak kezébe került.

A HORTHY-KORSZAK

Magyarország a trianoni békével (1920) elvesztette területének kétharmadát, lakosságának pedig 60%-át. Hárommillió magyar került kisebbségi sorsba a szomszédos államokban. Az ország élére Horthy Miklós került mint kormányzó.

A Horthy-rendszer eszmei alapköve a trianoni béke felülvizsgálata (revíziója) volt, tehát az elvesztett területek visszaszerzésére törekedett. Ehhez külpolitikai támogatást a náci Németországtól és a fasiszta Olaszországtól várhatott. Sikerült is visszacsatolni néhány területet.

Mindebből következett, hogy Magyarország belesodródott a második világháborúba a későbbi vesztesek oldalán. A német függés erősödött. Horthy sikertelenül próbált meg kilépni a háborúból. Magyarország 1944-ben elvesztette függetlenségét, amikor megszállták a német csapatok. Megindult a zsidó származású magyarok deportálása Auschwitzba. Horthy bukása után a nyilas uralom rettenetes napjai következtek.

7.1. A zsidóüldözés első lépései Németországban. A tábla felirata: *Németek nem vásárolnak zsidóktól*

7.2. Az Osztrák–Magyar Monarchia címere. Melyik része jelöli vajon Magyarországot? Honnan ismerted fel?

7.3. Horthy Miklós bevonul a visszakapott Nagyváradra

A KÉTPÓLUSÚ VILÁG

A második világháború utáni időszakban két ország, az USA és a Szovjetunió befolyása volt a legnagyobb a világon.

Ez a két nagyhatalom sokáig a harmadik világháború kitörésére készült, ezért fegyverkezési verseny bontakozott ki közöttük. A fejlettebb államok két táborba tömörültek körülöttük.

A világ megosztottságát fokozta, hogy jelentős különbség volt a fejlett és a fejlődő országok között is. Utóbbiak jelentős része ezekben az évtizedekben szabadult fel a gyarmati elnyomás alól.

Ez a korszak ugyanakkor a tudomány és technika újabb óriási fejlődését is magával hozta.

A nemzetközi versenyben azonban a kisebb országok lemaradtak.

Ezért egyre inkább szükségessé vált az európai államok egyre szorosabb összefogása.

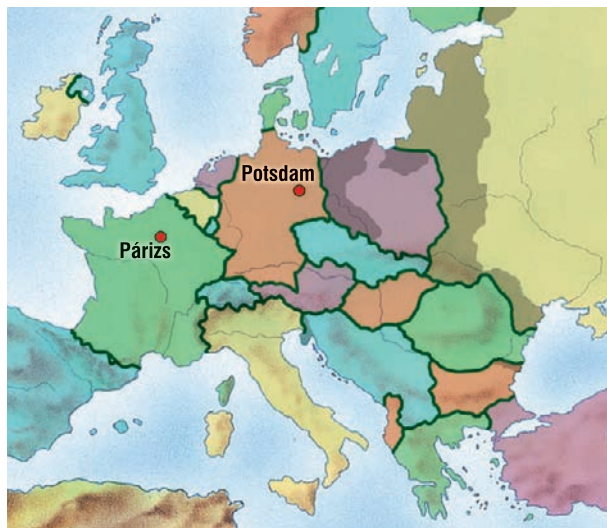
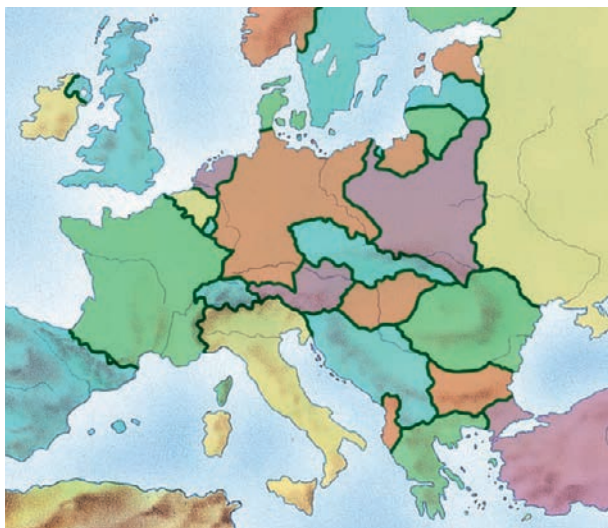
● A képen a moszkvai Vörös teret láthatod egy katonai díszszemle alkalmával. Járj utána, hogy milyen épületeket ábrázol a rajz!

● Hasonlítsd össze a képen látható fegyvereket a második világháború harci eszközökkel!

● Vajon miért vonultatják fel a legmodernebb fegyvereket a város szívében?

1 A kétpólusú világ kialakulása

- Milyen céllal hozták létre a Népszövetséget az első világháború után?
- Milyen döntések születtek a potsdami konferencián?

10.1. Európa a második világháború előtt (balra) és után (1947-ben). Figyeld meg, milyen változások történtek! Melyik ország kapta a legtöbb területet?

A Biztonsági Tanács

Az ENSZ BT állandó tagja a négy győztes hatalom, az USA, a Szovjetunió, Nagy-Britannia és Franciaország, valamint Kína lett. Emellett a BT további 10 (korábban 6) tagja két évente cserélődik. Ezek az országok nem rendelkeznek vétőjoggal.

Időről időre felmerül, hogy a BT állandó tagjainak listáját módosítani kellene, hiszen 1945 óta jelentősen változott a nagyhatalmak köre. A háborús vesztes Japán és Németország időközben újra megerősödött. Sokan viszont azt gondolják, hogy Európának ma már be kellene érnie egyetlen hellyel a BT-ben. Ezt pedig az Európai Unió töltöhetné be.

AZ ENSZ MEGALAKULÁSA

A világháború során a befolyását elvesztő Népszövetség befejezte működését. **1945 elején helyette létrehozták az Egyesült Nemzetek Szervezetét (ENSZ).** A vesztesek most sem lehettek azonnal tagjai az új világszervezetnek.

Az ENSZ **célja a nemzetközi béke és biztonság fenntartása.** Ennek érdekében a szervezet igyekszik az ellentéteket tárgyalásokkal rendezni. Fontos feladata a nemzetközi gazdasági és kulturális kapcsolatok előmozdítása is.

Az ENSZ **vezetője a főtitkár. Legfontosabb szervei a Közgyűlés és a Biztonsági Tanács.** A Közgyűlés valamennyi tagállam részvételével évente ülészik, de döntési joga nincs. A kötelező érvényű határozatokat a Biztonsági Tanács (BT) hozza, amely egy évben többször is tanácskozik. A BT-ben a világháborúban győztes nagyhatalmak állandó tagságot kaptak. Ők vétőjoggal* rendelkeznek, így a határozatok meghozatalát bármelyikük megakadályozhatja.

10.2. Ülésznek az ENSZ. Fent a szervezet emblémája látható. Nézz utána, hogy mit jelképez a rajta látható olajág!

A BEFEJEZETLEN BÉKE

A második világháborút lezáró **békekonferencia 1946-ban ülésezett** Párizsban. Jelentősége azonban jóval kisebb volt, mint az első világháború utáni béketárgyalásoké. A **legfontosabb kérdések egy része** ugyanis már a **korábbi egyeztetéseken eldőlt**, több problémát pedig csak jóval később sikerült rendezni.

Elsősorban a Potsdamban [podzdám] hozott döntések voltak meghatározóak. Ennek értelmében a **Szovjetunió megtarthatta a második világháború elején elfoglalt területeket**, például a balti államokat. Lengyelországot „nyugatra tolták” a térképen: keleti területeit a Szovjetunió kapta meg (túlnyomórészt ukrán és belorusz lakossággal), a lengyeleket pedig német területekkel kárpóolták.

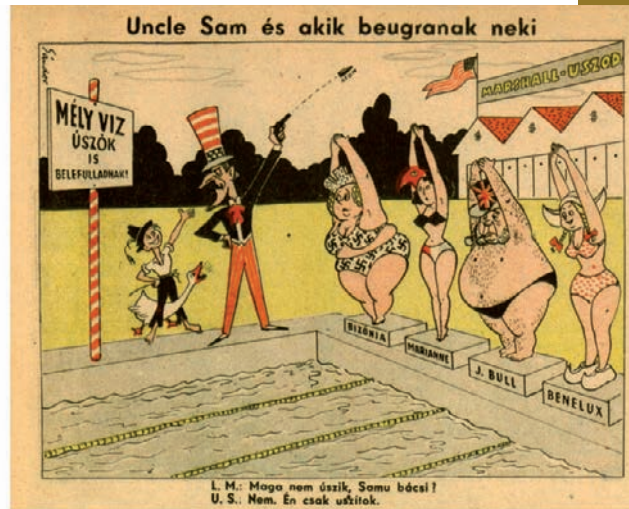
A nemzetiségi és nyelvi választóvonalakat a határok meghúzásakor ezúttal sem vették figyelembe. Sőt inkább a nyelvhatárokat módosították: **szentesítették több millió német erőszakos kitelepítését**. Elsősorban Csehországból, valamint Lengyelországból kellett távozniuk. Házaikat, értékeik nagy részét hátra kellett hagyniuk.

A vesztes országok egy részével **1947-ben aláírták a párizsi békeszerződéseket**. **Németországgal és Japánnal** azonban **sohasem kötöttek békét**. A **győztes nagyhatalmak ugyanis nem tudtak egymással megegyezni a békefeltételekben**. Ezért maradt fenn Németország és Ausztria katonai megszállása is, amiről még Potsdamban döntöttek. A Szovjetunió, az USA, Nagy-Britannia és Franciaország **négy megszállási övezetre** osztotta fel a két országot.

A SZEMBEN ÁLLÓ TÁBOROK LÉTREJÖTTE

A győztes nagyhatalmak közül Anglia és Franciaország oly mértékben meggyengült a harcok alatt, hogy a világpolitikába már alig-alig szólhatott bele. A másik két győztes, **az USA és a Szovjetunió** viszont annyira megerősödött, hogy a nagyhatalmak közül is kiemelkedve ún. **szuperhatalommá vált**. A következő négy évtized politikájára kettejük harca nyomta rá a bélyegét. **A világ két ellentétes táborra szakadt, kétpólusúvá vált**.

A nyugati demokráciákban több párt működött, és szabad választásokat tartottak. A velük szemben álló kommunista országokban viszont egypártrendszerű diktatúrák alakultak ki.

11.1. A két szemben álló tábor a propaganda eszközeivel is harcolt egymással. Mely országokat, területeket jelölnek vajon a rajzon látható alakok?

11.2. A potsdami találkozó résztvevői a konferencia kezdetén: Sztálin (balról), Truman amerikai elnök (középen) és Churchill. Milyen ruhát visel Sztálin és Churchill? Vajon miért?

11.3. Németek kitelepítése Csehszlovákiából. Milyen körülmények között kellett utazniuk?

Eltérő vélemények

Truman elnök 1947-ben hirdette meg az USA új külpolitikai elveit. Beszédében a szemben álló feleket illetően azt mondta, hogy a nyugati demokrácia áll szemben a keleti kommunista diktatúrával.

Fél évvel később egy szovjet vezető is két ellentétes táborról beszélt. Véleménye szerint a keleti blokk antiimperialista és demokratikus, míg a nyugati imperialista és antidemokratikus.

12

Az USA folyamatosan vonta ki erőit Európából, míg Sztálin továbbra is több millió katonát állomásoztatott ott. A szovjet fenyegetés felismerése után **az Egyesült Államok új külpolitikába kezdett. Ennek lényege az volt, hogy az USA megvédi azokat az államokat, amelyeket a szovjet előretörés fenyeget.** Amerika tehát **fel akarta tartóztatni a kommunizmus terjedését.**

A szuperhatalmak közötti viszonyt az ún. Marshall-segély* ügye is kiélezte. Marshall amerikai külügyminiszter javaslatára **az Egyesült Államok ugyanis jelentős anyagi segítséget adott azoknak az európai államoknak, amelyek ezt elfogadták. Sztálin elutasította a neki is felkínált lehetőséget.** Attól tartott, hogy az amerikaiak be akarnak avatkozni a szovjet belügyekbe. Ráadásul azt is meggátolta, hogy a befolyása alá tartozó országok igénybe vegyék ezt a segítyt.

A két tábor ezt követően gazdasági téren is versengeni kezdett egymással: a Szovjetunió azt hirdette, hogy néhány évtizeden belül lehagyja a Nyugatot. A szemben álló felek között még a kereskedelem is szinte teljesen megszűnt.

KOMMUNISTA HATALOMÁTVÉTELEK KÖZÉP-EURÓPÁBAN

A Szovjetunió minden erőfeszítést megtett, hogy a befolyása alá került országokban kommunista diktatúrák jöjjenek létre.

A balkáni országokban gyorsan végbement a hatalomátvitel. Jugoszláviában az országot felszabadító partizánok eleve kommunista irányítás alatt álltak. Így nagy társadalmi támogatottsággal ragadhatták meg a hatalmat.

A többi országban ezek a törekvések nagyobb ellenállásba ütköztek. Különösen így volt ez Lengyelországban és Magyarországon. **A kommunisták szovjet támogatással félreállították a polgári pártok képviselőit: megfélemlítették, bebörtönözték vagy száműzetésbe kényszerítették őket.**

1949-re a szovjet befolyási övezet minden országában befejeződött a sztálinista diktatúra kiépítése.

12.1. A szovjet tömb (zárójelben a kommunista hatalomátvitel éve). Figyeld meg, mi történt Németország területével!

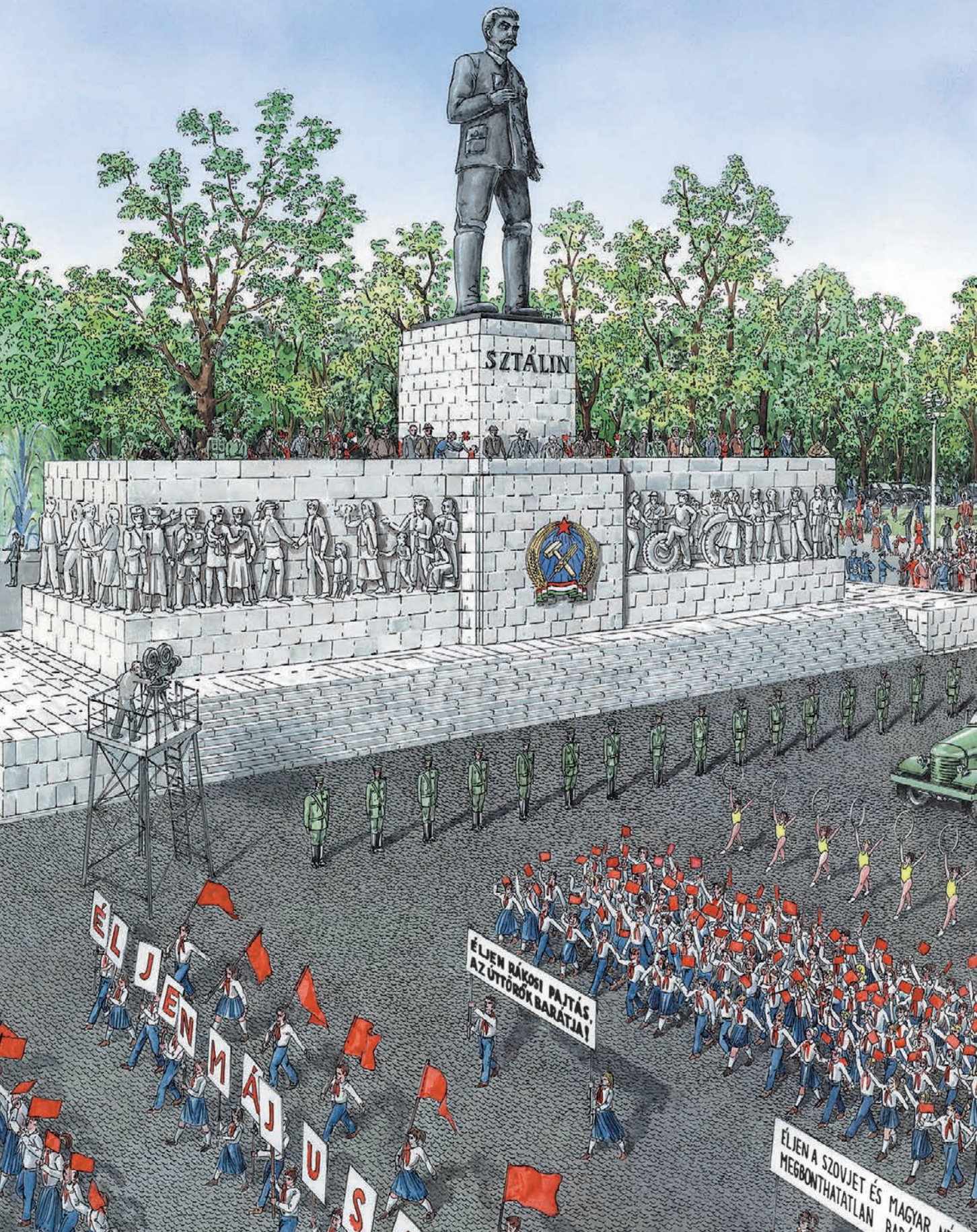
A győztes hatalmak ellentétének kibontakozását mutatja be Churchill egyik híres, 1946 elején Fultonban elmondott beszéde. Keresd meg a vasfüggöny Churchill által megjelölt két végpontját az atlaszban! Mit jelent eredetileg a vasfüggöny?

„Árnyék borult arra a színpadra, amelyet legutóbb a szövetségesek győzelme megvilágított. [...] A Balti-tenger mellett fekvő Stettintől az Adriai-tenger mellett fekvő Triesztig vasfüggöny ereszkedik le Európára. E vonal mögött vannak Közép- és Kelet-Európa régi államainak összes fővárosai – Varsó, Berlin, Prága, Bécs, Budapest, Belgrád, Bukarest és Szófia. Mindezek a híres városok és országuk lakossága a szovjet szférában fekszik, és valamilyen formában alá vannak vetve nemcsak a szovjet befolyásnak, hanem Moszkva egyre nagyobb mértékű ellenőrzésének.”

12.2. Emlékezem a KGST 25 éves fennállásának alkalmából. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa a kommunista államok gazdasági szervezete volt. Mik láthatók körben az érmén? Olvasd le róla, hogy melyik évben hozták létre a KGST-t!

1. Mikor jött létre az ENSZ? Melyek a legfontosabb feladatai?
2. Miért maradt befejezetlen a háborút lezáró békefolyamat?
3. Hogyan alakultak át a nagyhatalmi viszonyok a második világháború után?
4. Mi jellemezte a Szovjetunió, illetve az USA külpolitikai törekvéseit?
5. Hogyan alakult a szovjet befolyás alá került közép-európai országok sorsa?
6. Játsszátok el az ENSZ Biztonsági Tanácsának egy ülését! Vitassatok meg egy olyan témát, amely a második világháború után vált aktuálissá!

SZTÁLIN

ÉLJEN RÁKOSI PAJTÁS,
AZ ÚTTÖRŐK BARÁTJA!

ÉLJEN A SZOVJET ÉS MAGYAR BARÁTI
MEGBONTHATATLAN BARÁTSÁG

ÉLJEN
MÁJUS

MAGYARORSZÁG A SZOVJET TÁBORBAN

Hazánkat a második világháború végén szovjet csapatok szállták meg. Az ország így hamarosan a sztálini eszmék uralma alá került, s a kommunista vezetés igyekezett az országot szovjet mintára átalakítani. Emiatt megpróbálták sárba tiporni a magyar nemzeti hagyományokat, a hazafiságot és a vallásosságot pedig üldözték. 1956-ban szinte az egész magyar nemzet fellépett a diktatúra ellen. Ezt a forradalmat ünnepezzük október 23-án. A szabadságharcot végül 1849-hez hasonlóan idegen csapatok fojtották vérbe, s a vesztes forradalmat ezúttal is megtorlás követte. Később viszont a hatalom engedményeket tett, ám az így kialakult rendszer is diktatúra volt, s hazugságokra épült. Csak ennek bukásakor vált lehetővé, hogy hazánk történetében először tartósan demokrácia alakulhasson ki.

- A képen egy május elsejei felvonulást láthatsz. Nézz utána, mit ünnepelek ezen a napon!
- Kinek a szobrát láthatod a képen? Vajon miért ilyen hatalmas ez az alkotás?
- Figyeld meg a szobor talapzatán látható címert! Mire utalnak a szimbólumai?

9 Újrakezdés a háború után

- Milyen veszteségeket okozott a második világháború Magyarország számára?
- Hogyan határoztak Potsdamban a közép-európai németek sorsáról?

42.1. Bárdossy László korábbi miniszterelnök a népbíróság előtt. Nézz utána, milyen ítéletet hoztak az ügyében!

42.2. Földosztás 1945 tavaszán. Olvasd el a transzparens feliratát! Szerinted mit jelenthet?

42.3. A földosztás során kiadott ún. birtoklevél, valamint a magyarországi földbirtokszerkezet a földreform előtt és után (lent). Melyik napon adták ki a földreformrendeletet? Olvasd le a birtoklevélről, ki volt ekkor a földművelési miniszter! Mely birtoktípusok részesedése nőtt, illetve melyeké csökkent a legnagyobb mértékben?

AZ ÚJ POLITIKAI BEREENDEZKEDÉS

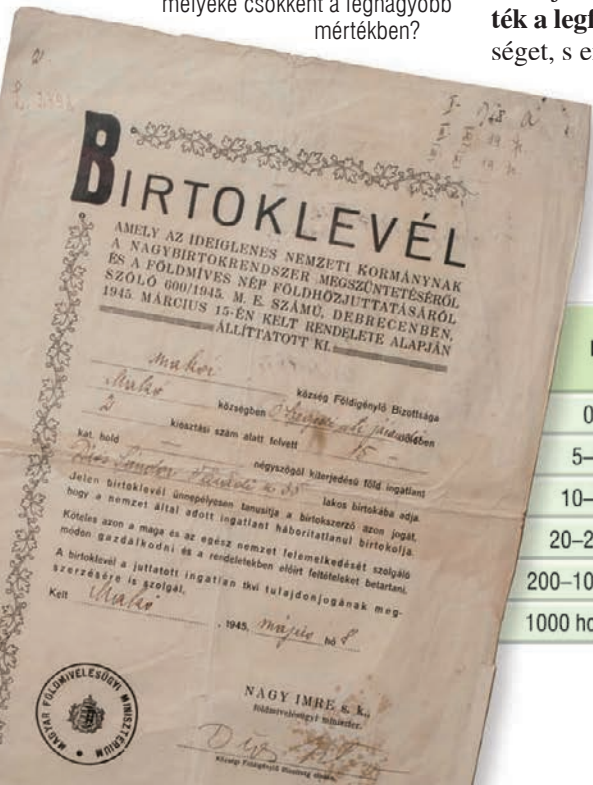
1945 tavaszán egy vesztes háború után kellett hozzálátni Magyarország újjáépítéséhez. A front végigvonult hazánkon, és szörnyű pusztítást okozott. Az ország vagyonának több mint egyharmada megsemmisült.

A front még az ország közepén húzódott, amikor a keleti részen egy új államszervezet kezdett kiépülni. **1944 végén Debrecenben új kormány alakult.** Ennek első intézkedései közé tartozott, hogy **fegyverszünetet kötött a Szovjetunióval.** Az egyezmény értelmében **felállították a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot (SZEB).** Mivel **az ország egésze szovjet megszállás alá került,** a SZEB lényegében az ellenőrzésük alatt állt. A szovjetek a magyar belpolitikába is beavatkoztak: a kommunistákat támogatták a többi párt ellenében.

Az új politikai berendezkedés demokratikus jellege kezdettől fogva megkérdőjelezhető volt. **A szovjetek támogatásával a kommunisták megszerezték a legfontosabb hatalmi pozíciókat.** Így például ők irányították a rendőrséget, s ennek révén sorozatos törvénysértéseket követtek el.

Az új kormány 1945 tavaszán földreformot hajtott végre. A nagyobb birtokokat elvették a tulajdonosaiktól, és **a földeket a legszegényebb parasztok között osztották szét.** Ezzel a parasztság több évszázados álma valósult meg.

A második világháborúban bűnököt elkövető személyek cselekedeteiről újonnan felállított népbíróságok hoztak ítéleteket.

birtokok	a földreform előtt			a földreform után		
	száma (ezer db)	összterület (ezer hold)	részesedés (%-ban)	száma (ezer db)	összterület (ezer hold)	részesedés (%-ban)
0–5 hold	1184,8	1631,2	10,1	1406,3	2871,9	17,9
5–10 hold	204,8	1477,4	9,2	388,2	3388,7	21,1
10–20 hold	144,2	2025,9	12,6	175,4	2789,4	17,3
20–200 hold	94,7	4013,7	25,0	91,6	4369,0	27,2
200–1000 hold	5,2	2124,8	13,2	4,0	1352,7	8,4
1000 hold felett	1,1	4808,9	29,9	0,6	1309,9	8,1

A PARLAMENTI VÁLASZTÁS

1945 novemberében zajlott hazánk addigi legszabadabb választása. A szavazás titkosan folyt. A választójogot szinte mindenkire kiterjesztették. **A választást a kisgazdapárt nyerte meg:** a szavazatok több mint a felét ők kapták.

43.1. A korszak néhány jelentős politikusa: a „földosztó miniszter”, a kommunista Nagy Imre (balra), valamint a kisgazdapártból Tildy Zoltán (középen) és Nagy Ferenc

Parlamenti többségük révén a kisgazdák akár egyedül is kormányozhatták volna az országot. A SZEB nyomására azonban koalíciót kellett kötniük. Ebben részt vett a parlament mind a négy jelentős pártja. Az új miniszterelnök a kisgazda Tildy Zoltán lett.

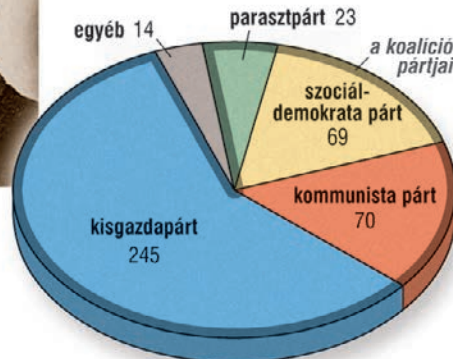
1946 elején kikiáltották a köztársaságot. Köztársasági elnökké Tildyt választották, emiatt őt a kormányfői poszton a szintén kisgazda Nagy Ferenc követte.

A HÁBORÚ UTÁNI NÉPMOZGÁSOK

A második világháború következményeként **jelentős népmozgásokra került sor Magyarországon. Sokan menekültek Nyugatra:** a háborús bűnösök a felelősségre vonástól, mások pedig a „vörös veszélytől” tartottak. A **környező államokból viszont sok magyar költözött** hazánk területére.

A potsdami konferencia határozata értelmében **megkezdték a magyarországi németek kitelepítését** Németországba. Végül a németek mintegy felét költöztették át, akik kénytelenek voltak házukat, földjüket, nagyobb értékeiket hátrahagyva elhagyni szülőföldjüket.

A csehszlovák vezetők ugyanezt a sorsot szánták az ottani magyarság számára is. A nagyhatalmak azonban nem járultak hozzá a magyar lakosság kitelepítéséhez. Ezért a két ország lakosságcsere-egyezményt kötött. A magyarországi szlovákok önkéntesen Csehszlovákiába települhettek, onnan pedig ugyanolyan számban felvidéki magyarokat költöztettek át.

43.2. A pártok parlamenti helyeinek száma az 1945-ös választás után. Mely pártok alkották a kormánykoalíciót?

A lakosságcsere furcsaságai

A csehszlovák hatóságok néhány hónapon át toborozhatták az áttelepülni akaró magyarországi szlovákokat. Azt gondolták, hogy több százezer szlovák él hazánkban, s így ugyanennyi magyartól megszabadulhatnak. Amikor kiderült, hogy még százezer jelentkezőre sem számíthatnak, arra is hajlandóak voltak, hogy Magyarországról németeket csábítsanak Csehszlovákiába. Eközben a csehországi németeket milliószámra telepítették ki az országból!

A lakosságcsere lezárulta után következett az újabb kellemetlen meglepetés: az áttelepültek egy része ugyanis új hazájában, Csehszlovákiában is magyar iskolát követelt gyermekeinek.

43.3. Csehszlovákiából kitelepített magyarok. Összesen körülbelül hetven-ezer főnek kellett elhagynia otthonát

44.1. Nagy címletű pengő bankjegyek és az új forint. Egy forint annyi pengőt ért, amennyit csak 30 számjeggyel lehetett leírni. Az új pénz stabilitásához hozzájárult az is, hogy hazánk visszakapta Németországba hurcolt aranykészletét. Olvasd le a képről a címleteket! Melyik a legnagyobb? (A „milpengő” egymillió, a „b.-pengő” pedig milliószor millió pengőt jelent.)

44.2. Söpri az eldobált, értéktelen bankjegyeket. Akkoriban ez a monda járta: „Régen zsebben vittük a pénzt a boltba, és kosárban hoztuk az árut. Ma kosárban visszük a pénzt, és zsebben hozzuk az árut.”

A GAZDASÁGI HELYZET

A romokban heverő ország újjáépítése gyors léptekkel haladt. A hiányzó eszközöket, gépeket és pénzt a lakosság munkarejével és lelkesedésével igyekezett pótolni. **Komoly terhet jelentett** azonban az ország számára **a megszálló szovjet hadsereg ellátása** és a háborús jóvátétel. Súlyosabb **áru- és élelemhiány alakult ki**, mint a háború idején.

Nagy Ferenc kormányára várt az óriási méretűre növekedő pénzromlás megállítására is. A világtörténelem addigi legnagyobb inflációjával kellett megbirkózniuk. 1946 nyarán olyan **gyorsan romlott a pengő értéke**, hogy az már követelhetetlen volt. A reggel megkapott fizetésből estére már csak egy tojás megvásárlására futotta. Ezért **az emberek közvetlenül cserélték egymás között az értékeiket.** A városiak ruhát, iparcikket kínáltak a parasztnak élelmiszerért cserébe. Egy mázsza szén például 30 kg krumplit vagy 1,5 kg húst ért. Az emberek még a zsúfolt vonatok tetején is utaztak nagy batyukkal megrakodva.

Ezt a lehetetlen helyzetet zárta le a forint bevezetése 1946 nyarán. Az új pénz értékállóságát nagy erőfeszítésekkel sikerült biztosítani.

Az 1944 végén megalakult új, ún. Ideiglenes Nemzetgyűlés szózatot intézett a magyar néphez. Milyen program bontakozik ki a következő forrásrészletből? Mi valósult meg ebből?

„Szakítani kell a hitlerista Németországgal! Fegyverszünetet kell kötnünk a győztes szövetséges hatalmakkal, a Szovjetunióval, Angliával, az Észak-amerikai Egyesült Államokkal! Nem szabad ölbetett kézzel néznie, hogy a magyar hazát egyedül az orosz hadsereg szabadítsa fel a német járom alól. [...]

Újjá kell építeni a romokban heverő Magyarországot. A magyar nép többsége ezt akarja. [...] Demokratikus Magyarországot akarunk! [...] Szabadságot, széles körű politikai jogokat biztosítunk a dolgozó tömegeknek, hogy [...] hallathassák szavukat az ország ügyeinek eldöntéséről. [...] Földreformot akarunk! Földhöz juttatunk sok százezer föld nélküli és szegényparasztot [...]

44.3. A magyar kommunisták jelvénye. Olvasd le, mi volt a párt nevének rövidítése!

1. Mi jellemezte hazánk második világháború utáni helyzetét?
2. Melyik párt nyerte az 1945-ös választásokat? Miért alakult koalíciós kormány?
3. Hogyan rendezték 1946-ban Magyarország államformáját?
4. Milyen népmozgásokra került sor hazánkban a második világháború után?
5. Milyen gazdasági nehézségekkel kellett szembenéznie a kormánynak a háború után? Hogyan sikerült megszüntetni az inflációt?
6. Játsszátok el a városiak és a vidékiek második világháború utáni közvetlen árucseréjét, az ún. batyuzást!

A TÁRSADALMI ÉLET SZABÁLYAI, ÁLLAMPOLGÁRI ISMERETEK

A fejezet során megismerhetitek a társadalmi élet szabályait, az állam felépítését. Megismerkedhetek a politika világával: mivel foglalkoznak a politikusok, illetve milyen feladataik vannak. (A képen a legfontosabb „munkahelyüknek”, a Parlamentnek a belső tere látható.) De nem csak a politikusok tevékenységét kell megismernünk. Az is fontos, hogy milyen módon szólhatnak bele

az állam polgárai a politika alakulásába. Bár ezeket a jogokat ti csak néhány év múlva gyakorolhatjátok, de már most is hasznát vehetitek például a diákjogok megismerésének. S hogy erről miért a történelem keretein belül tanulunk? Azért, mert a jelen eseményei a jövőben szintén történelemmé válnak, a történet tehát nem ér véget. A jövő történelmét pedig ti alakítjátok majd!

24 Szokás, hagyomány, illem, erkölcs

100.1. A tízparancsolat kőbe vésvé. Melyik nép erköcsi parancsolatait fogalmazza meg?

100.2. Koppány az *István, a király* című rockoperában. Hallgasd meg az interneten Koppány dalát!

100.3. Az utolsó magyar király, IV. Károly koronázási esküje (balra). Nézz utána, mikor készült ez a fotó!

100.4. Karácsony egy 20. század eleji polgárcsaládban. Milyen karácsonyi hagyományokat látsz a képen?

- Gyűjts hagyományokat a családod életéből!
- Fogalmazd meg, mit jelent neked az erkölcsös viselkedés!

EGYÜTTÉLÉSI SZABÁLYOK

Minden ember tagja egy közösségnek. A társadalom legalapvetőbb közössége a család. Ezenkívül tartozhatunk pl. egy baráti körhöz, egy iskola tanulóihoz, egy sportklub szurkolótáborához. Az azonos területen élők – például ha egy nyelvet beszélnek és közös a kultúrájuk – nemzetet alkothatnak. Bármely közösséghez tartozik is az ember, **úgy kell viselkednie, ahogy az abban a közösségben elvárt.** Írott és íratlan szabályok befolyásolják tehát magatartását. Ezeket a **közösség által elfogadott, helyesnek tartott szabályokat nevezzük normáknak.**

A SZOKÁSOK

Egyetlen társadalom sem létezhet szabályok nélkül. Az emberek csak úgy tudnak együtt élni bármely közösségben, ha tudják, mi a helyes és mi a helytelen magatartás. A **legrégebbi viselkedésszabályozó rendszer a szokás**, melyek már a legelső társadalmakban is kialakultak. Erre később fennmaradt szokásokból visszakövetkeztethetünk. Feltételezhető például, hogy az ősember megjelölte az erdőben talált méhek odúját. A saját jelével figyelmeztetett másokat, hogy az ottani méz az övé, a megtalálósé.

A honfoglaló magyarok törzsi, nemzetségi társadalomban éltek. A szokásuk alapján a vezetőjük mindig a nemzetség legidősebb férfi tagja lett. Amikor Géza fejedelem meghalt, ez alapján Koppány jogosan tartott igényt a fejedelmi címre. Géza fejedelem viszont európai mintára a legidősebb fiára akarta hagyni a trónt.

A HAGYOMÁNYOK

Miután Szent István megkoronáztatta magát, Magyarországon is fokozatosan kialakult a koronázás hagyománya. A magyar királyokat évszázadokon keresztül ugyanolyan módon koronázták meg.

A hagyományokra ma is élő példa a karácsony. Karácsonyfát állítunk, feldíszítjük azt, és ajándékokkal kedveskedünk családtagjainknak. Így tették ezt dédszüleink, és így tesznek majd unokáink is. **Azokat a cselekvéseket és dolgokat, amelyek nemzedékről nemzedékre változatlan formában fennmaradnak, hagyománynak nevezzük.**

AZ ERKÖLCS

Az erkölcs azoknak a társadalom által elfogadott normáknak és viselkedési mintáknak az összessége, amelyek magatartásunkat szabályozzák. A gyermek ösztönösen követi azokat a magatartási mintákat, amelyeket a családban lát. Másrészt tudatos nevelés révén megismerkedik az elfogadott normákkal.

Így történt ez a középkorban a lovagi erkölcs esetében is. Az előkelő nemesek fiai először otthon edzették a testüket. 12-13 évesen elküldték őket valamelyik fejedelmi, főúri udvarba. Itt szolgáltak mint apródok, majd mint fegyvernökök elkísérték a lovagokat a harci játékokra és a csatába is. A legfontosabb feladatuk a testgyakorlás és a fegyverforgatás volt. Eközben elsajátították a lovagi erkölcs normáit is. Megtanulták például, hogy nem illik több lovagnak egy emberre támadni. A lovagerényekkel is megismerkedtek, amelyeket egész életükben követniük kellett. Így azt, hogy a lovag védelmezi a nőket, a gyengéket és a keresztény hitet, és hűségesen szolgálja hűbérurát. Erre esküdött föl, amikor lovaggá avatták.

101.1. Lovagi torna ábrázolása egy kódexben

ILLEMSZABÁLYOK

Ha az emberek közvetlenül érintkeznek egymással, az illemszabályok szerint viselkednek. **Az illem a kulturált viselkedést, a jó modort jelenti.** Az illemszabályok segítenek eligazodni például abban, hogyan köszönjünk, hogyan mutatkozunk be, milyen legyen az öltözetünk hétköznap vagy az ünnepeken, hogyan étkezzünk. Például aki jó modorú, az tapintatosan kerüli a beszélgetőtárs számára kellemetlen témákat.

Az illemszabályok változnak, különböző korokban és különböző társadalmakban más-más elvárások léteznek. Régen a becsületsértésért párbajra kellett kiállni. Ha külföldre megyünk, akkor ma is számtalan, számunkra különös illemszabállyal találkozhatunk. A japánok például soha nem fognak kezét egymással, helyette meghajolnak.

101.2. Férfi és nő találkozása egy 20. század elején készült fotón. Milyen illemszabályokat ismersz fel rajta?

Az alábbi forrás I. Ulászló király koronázásáról számol be. Elolvasása után készíts forgatókönyvet a koronázási szertartás egymást követő eseményeiről!

„Miután a koronázási menet a székesfehérvári Nagyboldogasszony-templom főoltára elé vonult, a kanonokok lesegitették a király köntösét. Azután a primás [az esztergomi érsek] imáiban Isten áldását kérte jobbját a király fejére téve, majd kezeit és hátát szent olajjal kente meg. A felkenés után ráadta Szent István palástját, majd egymás után átnyújtotta neki a koronázási jelvényeket: a keresztet, mely az egyház körüli nagy hatalmát mutatta, a jogart, országalmát és a zászlót, szent szavakkal magyarázva jelentőségüket. Előhozták az ország törvényeit, melyek megtartására a király a primás felszólítására megesküdött, mire ő fejére tette a koronát. Majd a koronás király emelvényre lépve többeket lovaggá ütött, jelezve, hogy az országot fegyverek védik meg, s hogy ezt fogja főgondjának tekinteni. A király az után Szt. Péter és Pál templomába ment, hogy ott törvényt lásson, hangoztatva ezzel, hogy a hadügyön kívül az igazságszolgáltatást fogja mindenekelőtt művelni. Végül lóra ülve a városon kívül Szt. Márton egyházába ment, föl a toronyba, s kihajolva 4 vágást tett kardjával a világ 4 tája felé annak jelzésére, hogy az országot bárhonnán jövő támadás ellen meg fogja védeni. A koronázást ünnepélyes lakoma zárta be.”

1. Mondj legalább két példát a családban létező íratlan szabályokra, amelyek magatartásodat befolyásolják!
2. Sorolj fel legalább 5 olyan hagyományt, amelyek ünnepeinkkel kapcsolatosak!
3. Szerinted az iskolai házirend az erkölcs része? Véleményedre indokold néhány mondattal!
4. Játsszatok el különböző illemszabályokat!
5. Erkölcsi szempontból helyes vagy helytelen, ha valaki sűg felelés közben az osztálytársának? Vitassátok meg!

102.1. Hammurapi törvénygyűjteménye. Melyik állam uralkodója volt Hammurapi?

102.2. Részlet a magyar büntető törvénykönyvből. Nézd meg, hogyan tagolódik egy jogszabály! Beszéljétek meg, hogy miért kell szigorúan büntetni azokat, akik az alább felsorolt cselekmények bármelyikét elkövetik!

25 Jogok és kötelességek

- Mikor alakult ki az írás? Hogyan függött össze az írás létrejötte az állam kialakulásával?
- Mit jelentett a reformkorban a köztelherviselés fogalma?

A JOG FOGALMA

Az ókorban a nagy folyamok mentén létrejöttek az első államok. Kialakult az írás, ezáltal lehetővé vált a legfontosabb szokások írásba foglalása. Az uralkodók a társadalom életét törvényekkel szabályozták. Megszületett a jog.

A társadalmi együttélést szabályozó jogszabályok* összességét nevezzük jognak. A jogi szabályok jellemzői, hogy írásba foglalják őket, az állam képviselői alkotják meg és fogadják el azokat. Ha valaki szembeszegül ezekkel a szabályokkal, azt büntetéssel kényszeríti az állam a betartásukra.

ERKÖLCS ÉS JOG

A jog és az erkölcs hasonlítanak abban, hogy mindkettő az emberi magatartást szabályozza. Különböznek viszont abból a szempontból, hogy ki a megalkotójuk. Az erkölcs közmegegyezésen alapul, a közösség tudatában létezik. Túlnyomórészt íratlan szabályok alkotják, bár manapság egy részüket írásba foglalják. Ilyen például a magyar orvosok számára készült etikai kódex. Az erkölcsi szabályok sokkal lassabban változnak, mint a jogszabályok.

Az erkölcs és a jog nem csak abban különbözik egymástól, hogy ki a megalkotója. Az erkölcsi normák betartása önkéntes. A józan ész alapján persze érdemes ezeket a szabályokat követni, hiszen a szembeszegülőket a közösség megvetése sújtja. A jogi szabályok betartása viszont kikényszeríthető. Ha valaki megsérti a törvényeket, azt megbüntetik (például pénzbírságra ítélik, vagy súlyosabb esetben börtönbüntetést is kaphat).

XXIII. FEJEZET A KÖRNYEZET ÉS A TERMÉSZET ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK

Állatkínzás

244. § (1) Aki

a) gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben indokolatlanul olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza,

b) gerinces állatát vagy veszélyes állatát elűzi, elhagyja vagy kiteszi,

vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzás

a) az állatnak különös szenvedést okoz, vagy

b) több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza.

Tiltott állatviadal szervezése

247. § (1) Aki

gerinces állat részvételével állatviadalt szervez, tart, ilyen állatviadalra fogadást szervez vagy fogadást köt, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki állatviadal céljára gerinces állatot megszerez, tart, tenyészt, kiképez, idomít vagy forgalmaz, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

103.1. Zrínyi Miklós kirohanása Szigetvár 1566-os ostromakor. Mi a véleményed Zrínyi döntéséről, hogy a katonáival együtt a végsőkig harcolt?

103.2. Albert Schweitzer [svájcer] német orvos, teológus, filozófus egyik kis betegét vizsgálja egy afrikai kórházában. Nézz utána az interneten, hogy miért kapott Schweitzer Nobel-békedíjat!

KÖTELESSÉGEK

A társadalomban élő embereknek nemcsak jogaik vannak, hanem kötelességeik is. **Mi a kötelesség?** A fogalom három jelentését is megkülönböztethetjük.

Az első szerint a kötelesség az, **amit feltétlenül meg kell tenned, mert különben büntetés vár rád.** Például az iskolából igazolatlanul nem hiányozhatsz.

A második értelmezésben azt jelenti, hogy **olyan elvárás, amit illendő megcselekedni.** Úgy is mondhatnánk, hogy erkölcsi kötelesség. Például az autóbuszon minden fiatalnak kötelessége átadnia az ülőhelyét az időseknek, betegeknek.

A harmadik jelentése a szónak a **kötelességtudat.** Az ember úgy érzi, hogy valamit meg kell cselekednie. Belső meggyőződésből, nem pedig kényszer vagy a büntetéstől való félelem miatt. Emlékezzünk csak vissza például az egri hősökre. Dobó István és társai kötelességüknek érezték a haza védelmét. Nem menekültek el, nem adták fel a várat a túlerő elől elmenekülve. Másik példaként említhetjük a reformkorban a közteherviselés ügyét. A nemesi adómentesség megszüntetéséért a haladó gondolkodású nemesek küzdöttek. Tolna vármegye megyegyűlésén Bezerédj István maga ajánlotta fel adóját anélkül, hogy erre az akkori jog kötelezte volna, mivel így érezte kötelességének.

103.3. Plakát a kötelességtudatról. Próbáld meg értelmezni a kép mondanivalóját!

Az alábbiakban részleteket olvashatsz Bezerédj István kérelméből, amellyel Tolna vármegyéhez fordult. A forrásrészlet elolvasása után válaszolj: mit kér a vármegyétől? Milyen érvekkel indokolja ezt a szokatlan tettét?

„Alólírt fájdalommal szemlélvén: miképpen a legközelebb befejezett országgyűlése sem birt az adó állapotja eránt, bár mely formában is orvosló törvényt hozni: nem halaszthatom továbbra, hogy meggyőződésemnek, melly szerint adózási rendszerünk megváltoztatását mind a haza érdeke, mind az igazság a legsürgősebben követeli, – ne csak szóban, hanem mennyire tőlem függ, cselekvésben is, azaz adó mentességemnek megszüntetésével – következt [bizonyosságot] adjak; mit egyszerű vagyoni jogommal élvez, tehetni vélek anélkül, hogy törvénysértéssel, vagy törvény eránti tiszteletlenséggel távolról is vádoltathatnám.

Ezennel tudniillik magamat és birtokomat önként adó alá vetem [...] esedezvén a Tettes Ns Vmegye [tekintetes nemes vármegye] előtt: hogy [...] innepélyes, és visszavonhatlan kötelezésemet elfogadni, s annak értelmében engemet éltem fogytáig Tolna Vmegye adózóinak sorába iktatni méltóztassék [...].

1. Sorold fel a jogi szabályok formai jellemzőit!
2. Hasonlítsd össze az erkölcsöt és a jogot három szempontból: mire vonatkoznak, ki a megalkotójuk, és mi történik be nem tartásuk esetén!
3. Keress példákat a kötelességtudat megnyilvánulásaira a magyar történelemből!
4. Tartsatok vitát arról, hogyan ítéletek meg Bezerédj Istvánnak a fenti forrásban olvasható tettét!

Tartalom

Visszatekintő	6
---------------------	---

A KÉTPÓLUSÚ VILÁG

1. A kétpólusú világ kialakulása	10
2. A hidegháború kibontakozása	13
A világűr kutatásának hőskora (Olvasmány)	16
3. Az Európán kívüli világ	18
A terrorizmus (Olvasmány)	21
4. Enyhülés és szembenállás	22
Harc az emberi jogokért (Olvasmány)	25
5. A hidegháború vége	26
6. A gazdasági növekedés kora	29
7. Az olajválság és a globalizálódás kezdete	32
8. Társadalmi változások	35
A „dühöngő ifjúság” (Olvasmány)	38
Összefoglalás	39

MAGYARORSZÁG A SZOVJET TÁBORBAN

9. Újrakezdés a háború után	42
10. Magyarország szovjetizálása	45
Az Államvédelmi Osztály (Olvasmány)	48
11. A Rákosi-diktatúra	49
12. Az „új szakasz” és kudarc	52
A magyar sport aranykora (Olvasmány)	54
13. Az 1956-os forradalom	56
Egy felkelő naplójából (Olvasmány)	60
14. Megtorlás és konszolidáció	62
A határ, ami elválaszt... (Olvasmány)	64
15. Kádár reformjai és rendszerének válsága	66
Lakóhelyünk, családjunk története (Forrásgyűjtés és -elemzés)	68
16. Társadalom és kultúra. A mindennapi élet	69
A Kárpát-medence magyarsága (Olvasmány)	73
17. A rendszerváltás kezdete	75
Összefoglalás	78

MAI VILÁGUNK TÖRTÉNETE

18. A globális világ fő sajátosságai	80
19. Háborúk és válságócok az ezredfordulón	83

Tartalom

20. Az Európai Unió létrejötte és működése	86
21. A demokratikus jogállam megteremtése hazánkban	89
22. A harmadik magyar köztársaság húsz éve	92
23. Kisebbségek a határon innen és túl	95
Összefoglalás	98

A TÁRSADALMI ÉLET SZABÁLYAI, ÁLLAMPOLGÁRI ISMERETEK

24. Szokás, hagyomány, illem, erkölcs	100
25. Jogok és kötelességek	102
26. Egyenlőség és egyenlőtlenség a társadalomban	104
27. Az állam és az alkotmány	106
28. A politikai rendszer	108
29. Politikai intézményeink	110
30. Választási rendszerünk	112
31. Emberi és állampolgári jogok	114
Összefoglalás	116

GAZDASÁGI ISMERETEK

32. A gazdaság legfontosabb szereplői	118
33. A pénz funkciói és formái	120
34. Pénzintézetek és tevékenységük	122
35. A család bevételei és kiadásai	124
36. Takarékoság a háztartások fogyasztásában	126
37. Pénzkezelési technikák	128
Összefoglalás	130

A MÉDIA VILÁGA

38. A „szájber világ”	132
39. „Mindennapi médiánkat add meg nekünk ma!”	134
40. A hír szent, a vélemény szabad	136
41. A reklám	138
Összehasonlító időtáblázat	140
Kislexikon és fogalomgyűjtemény	142
Tartalom	146

